

ВІДГУК

офіційного опонента – докторки юридичних наук, доцентки

Берч Вероніки Вікторівни – на дисертацію

Клим Оксани Юріївни на тему: «Ціннісно-правові константи перехідного правосуддя», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в

галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

від 07.10.2025 р.

Ступінь актуальності обраної теми. Упродовж останніх десятиліть було теоретично обґрунтовано та практично сформовано цілісну міжнародно-правову модель перехідного правосуддя, яка покликана сприяти державам у процесі відновлення на постконфліктних етапах розвитку. Йдеться про комплекс взаємопов'язаних напрямів діяльності, спрямованих на встановлення істини, притягнення до відповідальності винних осіб, забезпечення права жертв на справедливую сатисфакцію, а також проведення інституційних реформ.

Вказана модель базується на міжнародних стандартах у сфері прав людини та охоплює досвід врегулювання збройних конфліктів на різних континентах. Водночас питання можливості та доцільності впровадження елементів перехідного правосуддя в Україні в умовах триваючої збройної агресії з боку рф залишається об'єктом наукових дискусій і потребує комплексного міждисциплінарного осмислення.

За таких умов особливої актуальності набуває потреба у системному науковому аналізі ціннісно-правових засад (констант) перехідного правосуддя, з метою формування на цій основі узагальнених теоретичних положень та практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності функціонування судової системи України відповідно до сучасних міжнародних стандартів. аме тому, обрана тема дисертаційного дослідження О.Ю. Клим є актуальною, своєчасною та відповідає вимогам сучасності, а результати наукових пошуків авторки мають науковий, практичний характер.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Високий науковий рівень дисертації О.Ю. Клим зумовлений використанням

значного обсягу наукових джерел, зокрема наукових праць представників різних напрямів юридичної науки, ґрунтовною емпіричною базою репрезентованого дисертаційного дослідження, підтверджується якістю сформованих висновків, пропозицій, узагальнень.

Отримані дисертантом наукові результати, викладені у тексті дисертації та відповідних публікаціях, ґрунтуються на широкій емпіричній базі, що включає статистичні та аналітичні матеріали, судову практику, а також нормативно-правові джерела, які стосуються питань перехідного правосуддя та захисту прав людини.

При формуванні результатів наукового дослідження дисертантка обґрунтовано спирається на положення чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. № 2623-III, а також на стратегічні документи державної політики. Серед останніх слід відзначити: Стратегію людського розвитку, затверджену Указом Президента України від 14 травня 2021 року; Стратегію комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року, схвалену Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 р. № 1155-р; Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затверджену Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021; а також Національну стратегію у сфері прав людини, затверджену Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021.

Крім того, дисертація концептуально узгоджена з науковим напрямом кафедри теорії права та конституціоналізму «Імплементация європейських стандартів функціонування публічної влади в Україні» (номер державної реєстрації 0124U000285, термін виконання: 2024-2028 рр.), що додатково підтверджує актуальність і прикладне значення обраної тематики.

Свідченням високого наукового рівня дисертації та наукових публікацій здобувачки є положення наукової новизни, викладені в її дослідженні. Зокрема, заслуговує на увагу запропонований авторський підхід до розуміння феномену

перехідного правосуддя, сформульована власна дефініція категорії «ціннісно-правові константи перехідного правосуддя», окреслені ключові цінності, що лежать в його основі, а також виокремлено відмінні риси відповідних ціннісно-правових орієнтирів, які визначають його змістовне наповнення.

Про науковий рівень дисертації свідчать пропозиції авторки щодо напрямів інституційних реформ у сфері перехідного правосуддя, з-поміж яких: удосконалення національного законодавства України, що стосується прав і свобод людини, з урахуванням міжнародних стандартів; структурні реформи органів влади з метою оптимізації та підвищення продуктивності їх роботи, а також заходи щодо відновлення довіри громадськості до цих інституцій; налагодження ефективної взаємодії між органами влади та громадськістю.

Науковій обґрунтованості положень дисертації сприяв сучасний методологічний інструментарій.

Запорукою наукового рівня дисертації стало використання філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідницької діяльності. Усі вони потрібні для проведення повноцінного, всебічного та комплексного дослідження, що сприяють досягненню мети та розв'язанню конкретних завдань, слугують підґрунтям для об'єктивного аналізу наукового опрацювання теми.

Результати наукового пошуку здобувачки знайшли відображення у 9 наукових публікаціях, серед яких 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України. Крім того, представлено 5 тез доповідей на наукових конференціях та інших науково-практичних заходах, що свідчить про належну апробацію основних положень і висновків дисертаційного дослідження.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Новизна отриманих в результаті виконання дисертаційного дослідження результатів проявляється у тому, що представлена наукова праця є одним із перших в українській юридичній науці комплексним монографічним дослідженням, що присвячене реформуванню системи

правосуддя через імплементацію його онтологічних ціннісно-правових констант у судочинство перехідного періоду. Отриманню наукових результатів, що відзначаються належним рівнем новизни, сприяло ґрунтовне опрацювання дисертанткою значного масиву джерел, серед яких – праці вітчизняних і зарубіжних науковців, дотичних до проблемного поля дослідження, нормативно-правові акти, що визначають специфіку функціонування перехідного правосуддя, відповідна емпірична база, а також широкий спектр статистичних і аналітичних матеріалів та судової практики.

Науковою новизною вирізняються теоретичні положення дисертації, що стосуються результатів ґрунтовного аналізу наукової літератури у відповідній сфері, а також запропоноване авторське бачення перехідного правосуддя як багатокомпонентної системи цінностей, заходів і засобів – ціннісно-правових констант правосуддя трансформаційного періоду. Дисертантка розглядає цю систему як таку, що реалізується у процесі переходу держави від війни до миру або від авторитарного режиму до демократичного ладу з метою відновлення справедливості, забезпечення права на справедливий суд для всіх учасників процесу – передусім для жертв збройних конфліктів і недемократичного правління, – а також створення передумов для суспільного примирення та недопущення повторення подібних конфліктів у майбутньому.

Водночас критеріям наукової новизни повною мірою відповідають положення дисертації, що стосуються результатів дослідження, у межах якого сформульовано авторське визначення категорії «ціннісно-правові константи перехідного правосуддя». Під цим поняттям дисертантка обґрунтовано розуміє комплекс цінностей та інструментів, які відображають правові інтереси всіх учасників трансформаційного процесу, передусім – жертв збройного конфлікту або зміни політичного режиму, і які сприяють досягненню цілей та реалізації завдань перехідного правосуддя.

Багато положень дисертаційного дослідження вирізняються науковою новизною. Зокрема, новаторським слід визнати підхід авторки до виокремлення

ціннісно-правових констант перехідного правосуддя. На думку дисертантки, основні цінності перехідного правосуддя – це факти, матеріальні чи нематеріальні явища (зокрема, ідеї, ідеали, матеріальні об’єкти, людські вчинки тощо), які виступають підґрунтям для нормотворчої діяльності та правозастосування, визначаючи мету й завдання перехідного правосуддя. До таких цінностей, зокрема, віднесено свободу, демократію, справедливість, рівність, безпеку тощо. Крім того, в межах дослідження обґрунтовано виділено базові інструменти перехідного правосуддя, серед яких: 1) констатація істини; 2) відповідальність; 3) відшкодування шкоди (репарації); 4) інституційні реформи.

Новизною вирізняється також підхід дисертантки щодо виокремлення відмінних рис ціннісно-правових констант перехідного правосуддя. Зокрема, до таких рис авторка відносить: 1) вони слугують ідейною основою та теоретичним обґрунтуванням перехідного правосуддя; 2) відображають правові інтереси усіх учасників процесу, перманентно жертв збройного конфлікту чи зміни політичного режиму; 3) сприяють досягненню мети та завдань перехідного правосуддя; 4) мають трансформаційний характер, тобто наділені потенціалом забезпечення перетворення;

Наукова новизна притаманна і науковим публікаціям дисертантки, які відображають високий рівень теоретичної підготовки та достовірність отриманих результатів дисертаційного дослідження, а також містять науково обґрунтовані перспективи удосконалення стандартів функціонування судової системи в Україні.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертаційному дослідженні, підтверджується використанням широкого кола джерел, зокрема фундаментальних наукових праць, у яких висвітлюється потенціал правосуддя перехідного періоду, значного масиву

міжнародних та національних нормативно-правових актів, а також практики національних і міжнародних судових органів (387 найменувань).

Слід відзначити чітке та коректне визначення авторкою об'єкта та предмета дослідження, його мети та завдань, що забезпечило комплексність і внутрішню логічну узгодженість дисертаційного дослідження, а також надало змогу чітко сформулювати власні, нові для юридичної науки ідеї та науково обґрунтовані пропозиції.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Поставлені перед дисертанткою наукові завдання виконані в повному обсязі, мета дисертаційного дослідження повністю досягнута.

Зокрема, у дисертаційному дослідженні О.Ю. Клим важливе наукове завдання – комплексний аналіз ціннісно-правових констант перехідного правосуддя та на цій основі сформульовано теоретичні положення і практичні рекомендації, спрямовані на ефективне підвищення стандартів функціонування судової системи в Україні.

У межах визначеного наукового завдання дисертанткою проведено ґрунтовну наукову роботу, що передбачала: аналіз сучасного стану досліджень проблем перехідного правосуддя; з'ясування методологічних засад дослідження ціннісно-правових констант перехідного правосуддя; дослідження терміносфери ціннісно-правових констант перехідного правосуддя; розкриття сутнісної природи констатації істини як первинного інструмента перехідного правосуддя; аналіз функціонального призначення відповідальності у механізмі перехідного правосуддя; визначення ролі відшкодування шкоди (репарацій) у перехідному правосудді; характеристику інституційних реформ як константи перехідного правосуддя; виокремлення міжнародних стандартів перехідного правосуддя; моніторинг ціннісно-правових констант механізму перехідного правосуддя в Україні та визначення шляхів подолання існуючих у ньому небезпек.

Зміст і якість представленого наукового дослідження дозволяють

стверджувати, що дисертанткою досягнуто поставленої мети, а викладені у роботі висновки свідчать про високий рівень виконання наукового завдання.

Слід відзначити високий рівень оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Методологічна основа дослідження охоплює філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, що забезпечило проведення повноцінного, всебічного й комплексного дослідження. Застосування відповідного методологічного інструментарію сприяло досягненню поставленої мети, розв'язанню конкретних наукових завдань та стало підґрунтям для обґрунтованої оцінки рівня наукового опрацювання проблематики перехідного правосуддя в українській і зарубіжній доктрині.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Теоретична та практична значущість результатів дисертаційного дослідження зумовлює можливість їх подальшого застосування у сфері правотворчості, науково-дослідній діяльності, правозастосуванні, а також в освітньому процесі. Зазначене підтверджується відповідними актами впровадження, що додаються до дисертації.

Безперечно, результати наукового пошуку О.Ю. Клим можуть бути використані: у правотворчості – результати дослідження можуть слугувати теоретичною основою для вдосконалення законодавства у сфері функціонування судової системи в умовах перехідного періоду, зокрема при формуванні спеціальних процедур правосуддя для окупованих територій, врегулюванні статусу суддів та судових інституцій на звільнених територіях, адаптації процесуальних норм до постконфліктного контексту, а також для розробки положень щодо відновлення довіри до судової влади шляхом забезпечення прозорості, підзвітності та легітимності судових рішень у перехідний період; у науково-дослідницькій сфері – результати дослідження становлять концептуальну основу для подальшого осмислення та системного аналізу ціннісно-правових констант перехідного правосуддя з урахуванням українського соціокультурного контексту, викликів збройного конфлікту та перспектив демократичного

відновлення держави; у правозастосуванні – для розробки та впровадження практичних механізмів реалізації ціннісно-правових констант правосуддя перехідного періоду в Україні – таких як справедливість, відповідальність через адаптацію судової та адміністративної практики до умов постконфліктного відновлення, застосування гнучких процедур, врахування контекстуальних особливостей територій, що зазнали окупації чи бойових дій, а також забезпечення належного тлумачення норм права у світлі принципів гуманізму, пропорційності й недискримінації; освітній діяльності – слугує теоретичним та ілюстративним матеріалом при розробці комплексів навчальних дисциплін, підготовці підручників, посібників, проведенні лекцій та семінарів з таких навчальних дисциплін: «Теорія та філософія права»; «Правова глобалістика»; «Міжнародний захист прав людини»; «Захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини» тощо.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Структура дисертаційної роботи є оптимальною, дає змогу цілісно оцінити результати дослідження. Вона складається з анотації, вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (387 найменувань) та додатків. Повний обсяг дисертації становить 253 сторінки, з них 205 сторінок основного тексту.

Структура дисертації та зміст її підрозділів слугували розкриттю мети наукового пошуку та виконанню поставлених авторкою завдань дослідження, дозволили ґрунтовно дослідити предмет дисертаційної роботи. Дисертація є завершеною науковою працею, в якій у логічній послідовності розкрита мета і завдання дослідження. Вона засвідчує високий рівень отриманих дисертанткою наукових у результатів.

Анотація відображає зміст дисертаційного дослідження в узагальненому вигляді та містить системний виклад основних положень наукової новизни й результатів наукового пошуку дисертантки. Її зміст забезпечує цілісне уявлення про структуру, висновки та ключові результати дисертаційної роботи.

Вступ дисертаційної роботи містить загальну характеристику дослідження. У ньому дисертантка обґрунтовує актуальність обраної теми, розкриває зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, формулює мету й завдання дослідження, визначає його об'єкт і предмет, окреслює використані методи дослідження та емпіричну базу. У вступі також висвітлено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувачки, структуру та обсяг дисертації, наведено відомості про наукові публікації за темою дослідження та перелік основних положень, винесених на захист.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження перехідного правосуддя»** подано науковий аналіз стану дослідження проблем перехідного правосуддя, з'ясовано методологічні засади дослідження ціннісно-правових констант перехідного правосуддя, досліджено терміносферу ціннісно-правових констант перехідного правосуддя.

У другому розділі дисертації **«Інструменти перехідного правосуддя: ціннісно-правові константи»** розкрито сутнісну природу констатації істини як первинного інструмента перехідного правосуддя, проаналізовано функціональне призначення відповідальності у механізмі перехідного правосуддя, визначено роль відшкодування шкоди (репарацій) у процесі відновлення справедливості, а також охарактеризовано інституційні реформи як одну із ціннісно-правових констант перехідного правосуддя.

У третьому розділі дисертації **«Перехідне правосуддя у контексті нових викликів»** розглянуто питання перехідного правосуддя у контексті нових викликів, виокремлено міжнародні стандарти правосуддя перехідного періоду, здійснено моніторинг ціннісно-правових констант механізму перехідного правосуддя в Україні та визначено шляхи подолання небезпек у ньому.

Дисертацію завершують ґрунтовні висновки, що спрямовані на вирішення визначених дисертанткою завдань та мети наукового пошуку.

Загальний список використаних джерел налічує 387 найменувань і охоплює наукові публікації українських та іноземних авторів, матеріали судової

практики, нормативно-правові акти, міжнародні документи тощо. У дисертації наявні коректні посилання на всі використані джерела, дотримано вимог законодавства про авторське право та принципів академічної доброчесності. Порушень академічної етики не виявлено: у роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або висловлювань без належного цитування.

Повнота викладення у публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження повною мірою висвітлені у достатній кількості публікацій. Представлені положення і висновки є результатом особистої наукової праці здобувачки, а також ґрунтуються на аналізі емпіричних даних, наукової літератури та концептуальних підходів, сформованих у вітчизняній та зарубіжній науці. Отримані результати мають значний практичний потенціал, особливо з огляду на сучасні виклики, що стоять перед Україною. Основні наукові результати дисертації відображені у 9 наукових публікаціях, з яких 4 – статті у фахових виданнях України, а також 5 тез доповідей на конференціях і інших науково-практичних заходах, що засвідчує апробацію результатів дослідження.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у практиці. Результати дисертаційного дослідження, проведеного Клим О.Ю., мають суттєву теоретичну та практичну цінність, поглиблюють наукові знання щодо суспільних відносин у сфері реформування та функціонування судової влади в демократичних державах.

Теоретична і практична значущість отриманих результатів полягає в їхньому застосуванні у науково-дослідній діяльності для подальшого вивчення проблематики ціннісно-правових констант перехідного правосуддя, а також в освітній роботі – зокрема, при проведенні лекцій, практичних занять та підготовці навчальної літератури. Крім того, результати можуть бути використані у сфері правотворчості.

Свідченням можливості подальшого використання результатів дисертації у практиці є документи про їхнє впровадження у практику (довідка про

використання в навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» результатів дисертаційного дослідження № 67-01-1009 від 08.07.2025 р., довідка про практичне використання результатів дисертаційного дослідження, видана Господарським судом Львівської області від 07 липня 2025 р.).

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація відповідає принципам академічної доброчесності та підготовлена здобувачкою самостійно. У роботі та наукових публікаціях здобувачки не виявлено привласнення чужих ідей, результатів чи текстів без належного оформлення цитувань, а також інших випадків порушення академічної доброчесності. При використанні наукових і інших джерел дисертантка надає коректні посилання. Дисертація є оригінальною, самостійною та завершеною науковою працею. Загалом дисертаційне дослідження виконане на належному рівні.

Разом з тим, проведений аналіз дисертації дає підстави **висловити окремі зауваження та надати деякі рекомендації:**

1. У дисертаційній роботі здобувачка звертається до досвіду перехідного правосуддя в ряді держав (Аргентина, Східний Тимор, Індонезія, Боснія і Герцеговина, Демократична Республіка Конго, Колумбія, Ліберія, Сербія, Чилі та інші) (с. 29). Водночас залишається не до кінця зрозумілим, досвід яких саме держав авторка вважає найбільш вдалішим і застосовним до українських реалій. Було б доречно ширше представити у роботі обґрунтування необхідності апробації саме цього досвіду з детальним викладенням авторських пропозицій щодо адаптації та вдосконалення чинного законодавства України в контексті перехідного правосуддя.

2. На ст. 85 дисертації здобувачка виокремлює чотири базові інструменти перехідного правосуддя – констатацію істини, відповідальність, репарації та інституційні реформи, – наголошуючи, що саме вони слугують реалізації принципів справедливості, відповідальності, примирення та правової трансформації суспільства. У зв'язку з цим хотілося б почути, чим

обґрунтовується вибір саме ціннісно-правового підходу до моделювання перехідного правосуддя.

3. На ст. 136 дисертаційної роботи дисертантка зазначає, що підходи, які формують концептуальне бачення та становлять фундамент міжнародної системи надання репарацій, є засадничими для розробки та впровадження ефективних національних механізмів компенсації шкоди. Просимо деталізувати це положення: які саме міжнародні підходи Ви вважаєте фундаментальними для формування української системи репарацій? У чому полягає їхній вплив на внутрішнє правове регулювання, та якими, на думку здобувачки, повинні бути ключові ознаки ефективного національного механізму репарацій у контексті перехідного правосуддя?

4. На с. 154 дисертації здобувачка серед напрямів інституційних реформ виокремлює налагодження взаємодії органів влади з громадськістю. Однак авторка не зосередила своєї уваги на розкритті сутності такої взаємодії. У зв'язку з цим це питання потребує додаткової деталізації.

5. На с. 191 дисертації зазначено, що концепція перехідного правосуддя розглядається як практично єдиний ефективний механізм подолання наслідків збройного конфлікту, відновлення порушених прав та притягнення винних до відповідальності. У зв'язку з цим, якою є Ваша позиція щодо доцільності створення в Україні спеціалізованого органу з питань реалізації політики перехідного правосуддя? Якщо Ви підтримуєте таку ідею, то яким, на Вашу думку, має бути його правовий статус, мандат та основні функції?

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Клим Оксани Юріївни на тему «Ціннісно-правові константи перехідного правосуддя» є самостійною, завершеною науковою працею, що відповідає вимогам, які пред'являються до дисертаційних досліджень, містить положення, яким притаманна наукова новизна, практична значущість, обґрунтованість. Основні положення, висновки та рекомендації відображені у наукових фахових виданнях, у доповідях на науково-практичних

заходах, свідчать про високий рівень підготовленості Клим О.Ю. та повною мірою відображають основні положення дисертаційної роботи.

Дисертація Клим Оксани Юріївни на тему «Ціннісно-правові константи перехідного правосуддя» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів відповідає спеціальності 081 Право, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, іншим нормативним вимогам, а її авторка – Клим Оксана Юріївна, на підставі публічного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент –
професорка кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету,
докторка юридичних наук, доцентка**

Вероніка БЕРЧ

Підпис д.ю.н., доц. В.В. Берч засвідчую:
Вчений секретар
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
к.т.н., доц.

Олена МЕЛЬНИК